

Go preskoknavme li pragot?

Меѓу телесната смртност и духовната бесмртност

Не толкувајата и појаснувајата, туку решителноста и одговорноста на една нација се одговор на националните трагедии

Пишува: Анте ПОПОВСКИ

Поводот е повеќе од трогателен: Втората средба на прогонетите деца од Егејска Македонија во 1948 година дојде да го воспали подвигот на она македонско поколение кое, откорнато од татковината и прогонето од неа, цели 50 години фрлаше од очај во очај и од неизвесност во неизвесност, ги запиша оние страници на македонската историја кои жртвата ја возвишија како израз на нашиот национален подвиг. Оние кои и покрај сиот ужас на прогонот останаа живи - сега дојдоа во својата татковина и во името на оние кои веќе ги нема. Тие дојдоа да ја видат, допрат и да ја целуваат својата земја, земјата на нивните татковци и браќа и, дај Боже - земјата и на нивните деца и внуци!

Природно, само од себе произлегува прашањето: каков грев направи тоа поколение, тие дечиња од две до четиринаесет години, да биде проколнато и казнето да талка од немило до недраго со знакот на Каин на челото? Која беше таа тешка вина поради која децата беа дрпнати од пазувите на нивните мајки за потоа да бидат прогонети отаде морињата и отаде степите?

Некои меѓу нас се уште се сеќаваат на тие епски слики од македонската национална библија: голораки дечиња товарени во кошови, со денови и со ноќи се провираа меѓу мртвите стражи на границата, искачувајќи ги планинските скрки и каменари; прогонети од својата родна грутка, разделени од своите татковци и мајки, голи и боси како дечињата над кои демнееше мечот на Ирод, тие лежеа расфрлени по дворовите на македонските цркви и манастири, чекајќи парче леб или веленце за да се подзаштитат во ноќите; босоноги дечиња кои со месеци бдееја по железничките крстопати за потоа да бидат одведени меѓу непознатите луѓе и туѓи татковини...

Ние кои се сеќаваме на овие слики, можеме ли, барем - денес, да дадеме одговор: што се случуваше во тие часови со нашето национално достоинство и со нашиот човечки морал? Зошто тие деца не беа задржани во нашите домови, за сите заедно да го споделуваме ужасот на нашата национална катастрофа? За кој сторен грев и самите ние ги казнивме сопствените деца и ги проколнавме со судбината на Каин? Ова прашање чека сестран одговор.

Не толкувањата и појаснувањата, туку решителноста и одговорноста на една нација се одговор на националните трагедии.

Знакот на Каин со кој е обележано ова наше потомство ја дели телесната смртност од духовната бесмртност. Од тоа наше проколнато и прогонето потомство израснаа големи национални величини: во науката и во музиката и во сликарството и во литературата. И не само во нашата национална средина: насекаде каде што израснаа и се формираа тие деца оставија длабоки траги на возвишеност и ред, како израз на благодарност кон оние кои со голема човечка љубов ја споделија драмата и судбината на невините деца од Македонија.

ВИСТИНИ НЕМОЛИВИ И СОГОЛЕНИ ДО КОСКА

Едмунд Лич, размислувајќи за митолошкиот контекст на Каиновиот знак, ќе рече

дека тој знак, како егзистенцијален парадокс, ја одразува сета противречност помеѓу телесната смртност и духовната бесмртност; означениот со тој знак се изделува од средината и конвенционалниот морал и како метафора стои меѓу човечкиот подвиг и безбожноста. Таа метафора денес е тоа потомство на Децата-бегалци од Егејска Македонија, кои по поразот на ДАГ во 1948 година беа откорнати од своите родни огништа и прогонети низ светот. Тоа потомство го воисфалуваме.

Во ниедна околност, настаните сврзани и со Децата-бегалци, не треба да ги гледаме и толкуваме изделено од основната стратегија и од крајната цел на нашите балкански соседи кон Македонија: нејзиното конечно завојување, колонизирање и анексија на македонските територии и присвојување на македонската историја. Само да потсетиме дека одвај десетина години по Илинденското востание 1903, кога започна големиот прогон на Македонците од нивната татковина, дојде и до подмолно подготвените балкански војни, а потоа и до Првата светска војна. Резултат на сето ова беше големиот пролом над Македонија: на стотици илјади Македонци беа прогонети од нивната земја која во исто време беше и колонизирана со инородно население од малоазискиот и црноморскиот брег, од Кавказ и Ерменија, од Србија и од Албанија. Барем во примерот на Македонија се покажа дека политичката анексија преставува, пред се - културна анексија, односно - асимилација.

Така целиот XX век е век на прогонства на Македонците од нивната родна земја. Конечен резултат на таа ситуација е: ако кон крајот на османлиското владеење во Македонија, нашата земја од етнографска гледна точка преставуваше една од најмногубројните нации на Балканот и релативно хомогена целина - тоа кон крајот на овој век состојбите драматично се изменети: околу 60% од македонската територија е насилно завојувана и анектирана кон Грција и Бугарија; бројот на македонското население во трите дела - денес е помал од оној на почетокот на нашиот век: великодржавните аспирации на балканските држави кон Македонија и натаму се активни... Но, XX век е и век на непореклива научна потврда на националната самобитност на македонскиот народ. Тоа се тие вистини неумоливи и соголени до коска.

СМИСЛАТА НА НАШИОТ ИСТОРИСКИ ОПИТ

Наспроти сите погроми кои не придружуваат низ историјата, ние се уште како да немаме одговор на најсуштинското прашање: на што не научи нашиот историски опит?

Меѓу ретките народи сме на човечката цивилизација кои имале своја духовна и библиска и предбиблиска маркација, но какво е нашето историско искуство? Во прашање е некаква предестинација на македонскиот народ, од век во век да влегува се поосакатен и пообесправен, или пак, несакајќи да и погледнеме на вистината во очи - самите од себеси создаваме историја на фрагментирана земја и судбина на децимален народ? Како да се одгатне тајната на нашите национални противречности и колебајќиности?

При обидот ова да го одгатнеме нам нема да ни бидат од припомош емоционалните изливи и трогателните преповторувања на знајни или помалку знајни трауми и драми. Последен час е кога сите заедно ќе се обидеме да го откриеме најрационалниот одговор.

Основно е дека потомствата Македонци по 1913, независно каде се родени и формирани, не можат да се чувствуваат поинаку освен како дел на едно насилно разделено национално битие. Тоа се потомства кои со неподносливи болки ги чувствуваат откинатите делови на нивната татковина и нејзиниот поделен

национален организам; потомства кои се повеќе се уверуваат дека се дел од телото и од духот на еден народ, предодреден жртвата да преставува врховен и највозвишен израз на неговото постоење. Особено по АСНОМ 1944 и прогласувањето на самостојна и независна држава Македонија! Денес сите Македонци својата држава ја прифаќаат и чувствуваме не само како историски туку, безмалку, и како мистичен факт! Тоа е држава на сите Македонци, независно каде ги расфрлал виорот на балканската историја, и сите заедно живееме со чувство дека со ова сме го прескочиле прагот на националниот спас! Околностите околу нас, меѓутоа, не ни даваат право сосема да сме уверени во тоа: нештата кои се случуваат во Косово и околу Косово имплицитно во себе кријат сенка и на македонската крвава компонента!

Народ сме кој меѓу првите во Европа е христијанизиран, народ со своја, една од најстарите и независни архиепископии па сепак нашата црква - не ја признаваат и оние кои и самите произлегле од неа! Уште пред единаесет векови македонскиот јазик од Сухо и Широка Солунско, влезе во основата на црковнословенскиот јазик, како прв книжевен јазик на сите Словени - па сепак не го признаваат тој јазик некои кои и самите произлегле од него: имаме име, едно од најдревните, најславните и највозвишените - и тоа не го признаваат; уште пред десет векови сме имале своја, една од најсилните држави среде Византија, па сепак - таа држава на Самоил како никогаш да не постоела!

Точно поради сето ова, никогаш после толку национални катастрофи не постоела толку назначена потреба Македонецот да ја бара својата смисла како национален ентитет и да открива каде е неговото вистинско место во светот. За разлика од нас Македонците, еден од водечките принципи на еврејската национална доктрина е: рабинот на децата и на нивните татковци, постојано да им ги преповторува приказните од митската и историската генеза на еврејскиот народ! Нашата кауза е: не враќај се наназад, да не би со тоа да ги повредиш соседите или другите! Погибелна теза! Жив пример на активно негирање на сопствените вредности!

На што треба да не подучи сето ова?

Нашето опстојување низ историјата за нас Македонците, никогаш не може да претставува остар, строг, прецизно лимитиран почеток! Ние сме, како и сите околу нас, еден круг во кој секој процес на нашето формирање преставува точка што се надоврзува на претходната. Во таа смисла и создавањето на нашата самостојна и независна држава, не може да се поима како нешто оттргнато, изделено од нашето вчера и од нашиот историски континуитет: нешто што е ослободено од сите влијанија и текови на минатото. Со други зборови, нашето денес не е фантомски скок преку историјата, туку суптилно и макотрпно надградување едно врз друго на потомства и потомства кои се вградиле во конечната цел...

САКАЛ, НЕКОЈ ИЛИ НЕ, ТУКА ВО МАКЕДОНИЈА, СЕ ПРАВИ РЕЗИМЕ НА БАЛКАНСКАТА ИСТОРИЈА...

Каков е нашиот историски опит и каков е историскиот опит на еден друг народ, еврејскиот, на пример, кој има слична и во многу што истоветна историска судбина како и нашата? На што не поучува нашето и на што нивното историско искуство? Оваа споредба, уверен сум, може да ни биде скапоцена припомош.

Имено: Халперн Лејвик, еврејски поет на ноќта и апокалипсата, после сите прогони во Сибир и ужасната социјална беда во која живеел работејќи како сликар и поет во Њујорк, цени дека треба да се прави прецизна дистинкција меѓу поимите егзил и дијаспора. Поимот дијаспора, вели Лејвик, ја маскира суштината

доколку се изедначува со смислата на прогонот. Лејвик цени дека: кој и да е Евреин, кој независно од која причина не живее во Израел, во земјата од која бил протеран неговиот народ - тој Евреин живее во прогон! Круна на тој прогон се Америка и Австралија. Кога станува збор и за нашите македонски состојби денес, независно колку радикален се чини претходниот став, не би имале многу причини тој став да не го прифатиме. Тоа би значело дека: секој Македонец, кој независно од која да е причина не живее во Македонија, во земјата од која бил прогонет неговиот народ - тој Македонец живее - во прогон - во Австралија, Америка, Канада, во Бугарија.

Една ваква теза, само по себе, сугерира своја надополна: Македонецот во најактивна форма во себеси ја носи судбината на севкупната македонска историја: независно каде живее - тој копнее да се врати на својата татковина Македонија. Оној кој свесно го отфрла овој и ваков копнеж - тој свесно и постапно ја губи и есенцијалноста на својата национална биографија, која во својата суштина е и негова лична биографија. Тој на таков начин, ја отфрла најносечката карактеристика на својата македонска отелотвореност. Но, во која Македонија да се врати доколку во неа не е неговиот роден крај?

Така доаѓаме и до наредната суштина според која: и Македонецот кој не се чувствува дека е во прогон - и тој на еден начин ја губи есенцијалноста да биде Македонец! Едновремено и Македонецот во Македонија кој тврди: секој Македонец надвор од Македонија дека нема никаква фундаментална врска, со татковината - тој ја губи есенцијалноста и смислата на Македонец!

Сум гледал наши луѓе кои само што ќе стапат во татковината како се веднат и ја бакнуваат земјата на своите предци; како ги милуваат коските на своите татковци и мајки... Ах, тие млади луѓе, си помислувам, кои повеќе од себеси ја љубат татковината на нашите предци...

Точно е дека Македонецот од Македонија би требало да биде посрекен и да живее во поголем духовен мир со себеси и со својот дом! Тоа би била основната причина нему да му се завидува и да се копнее по еден таков мир и по еден таков дом во татковината! Точно тоа на Македонецот од Македонија не му дава за право да живее со арогантна претпоставка дека е тој етнички подостоен од брата му во - прогон!

Но, точно е и тоа дека Македонецот во Македонија денес е на мртва стража, чувајќи ја татковината! Неговата татковина денес, наспроти сиот привид, е во најнеизвесна и најделикатна историска ситуација: таа или ќе биде демократска држава или без трага ќе исчезне во бруталноста на тајните програми за делби и - пределби! Денес е совршено јасно дека постоењето на нашиот народ е сврзано со постоењето на Македонија: почвата е нешто повеќе од плодовите што созреваат на таа почва. Може без секој Македонец - не може без Македонија.

ЗОШТО ДА НЕ КАНОНИЗИРАМЕ СВОЈА, МАКЕДОНСКА БИБЛИЈА? СВОЈА НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА?

Она што од поодамна ни недостига, а што се повеќе се потврдува како неопходност е нашата национална програма. Во ниеден миг не смее да се испушти од вид дека сме мала земја, и уште - колонизирана земја, во која сите дојденци кои живеат во Македонија имаат свои национални држави, за разлика од нас, Македонците, на кои Македонија ни е се: и лулка - и гробница! Само по себе се разбира дека на Европа и на светот е неопходна Македонија со посебноста на нејзината национална и културна традиција, со посебноста на книжевните врвови остварени во македонскиот јазик, со посебноста на нејзината демократска визија за иднината на Балканот и на светот. Македонија на Европа и на светот не им

треба како политички галиматијас со недефинирана и обезлична национална визија. За да ги зачуваме барем остатоците од Македонија - неопходна е таа национална програма по која пекаме со децении и векови...

Нашата национална програма треба да биде проста и строга македонска книга. Нашата книга на книгите. Нашата втора библија. Бевме одлични толкувачи на првата библија низ вековите - уште подобри ќе бидеме само на својата, сопствената. Сега е време за таа наша библија, зашто утре ќе биде сосема доцна! Времињата се тешки, многу нешта - непредвидливи.

Таа книга ќе биде наша домашна книга, наша заедничка книга и книга на секој од нас, одделно. Таа ќе биде книга што ќе не кори и прекорува; која ќе не потсетува и опоменува; книга која ќе не води, поучува и казнува. Книга-споменик, и на Немакедонците и на Македонците кои ја љубеа Македонија - откривајќи ја.

Таа книга нема да биде ниту антологија, ниту енциклопедија, ниту историја, ниту збирка на документи, туку се ова - заедно! Збор и мисла кои постојано ќе течат од минатото накај иднината. Не книга со точка туку - отворена книга, која постојано ќе ја допишуваат потомствата со мисла, со свое писмо и свој опит. Таа книга ќе биде и наше свето писмо и наш завет, книга што ќе ги почитува божјите заповеди и ќе биде дополнета со неколку наши македонски заповеди. Идниот век, поучуваше Малро, ќе биде век на религијата или - нема да не биде. Нема да биде совршена. Ќе содржи многу мудрости и по некоја бесмислица; во неа ќе има многу соништа, но и многу - горчини.

Таа книга нема да биде голема: човек ќе може да ја понесе со себеси, да ја подари на сведен. Таа книга ќе биде наш духовен календар. Во тој календар, меѓу другите празници, најголем и најпочитуван од сите ќе биде Денот на разделените! На тој ден ќе се собираме сите, се разбира тука, во Македонија. Доколку, скраја да е, нашиот крај веќе запишан меѓу ѕвездите време е на светот да му оставиме барем книга за себеси! Книга-сопствена исповед.

Македонија е големо историско искуство. Земја која поттикнува високи медитации, зашто ретки се народите кои настрадале и кои сите страдања ги надживеале на толку достоинствен начин, како што тоа го надживеа нашиот македонски народ! Низ сопствената археологија шетаме низ безбројни епохи; која од која позагадочна! Зошто да не канонизираме своја македонска библија? Каква Македонија без македонско национално единство и какво национално единство - без национална програма? Една таква национална програма што ќе изгради свест за единство на нашиот фрагментаризиран културно-историски простор и време. Стожерот на таа свест и натаму ќе остане - македонскиот јазик!

Нова Македонија, 1 Август 1998